

Список використаних джерел

1. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування // Нова політика. – 1998. – № 3. – С. 12–14.
2. Жмир В. Національна свідомість українців. Мала енциклопедія етнодержавства. – К.: –1996. – С. 104.
3. Теоретичні засади виховання національної свідомості за ред. Д. О. Тхоржевського К., 1998. – С. 91–99.

Лавриненко Светлана. Проблема формирования национального сознания студенческой молодежи в условиях евроинтеграции.

Теоретическим основанием исследования были работы передовых украинских и западных теоретиков в направлении проблем евроинтеграции, уровней функционирования и формирования национального сознания. Определяя формирование национального сознания, как одно с основных условий успешности процесса евроинтеграции, подчеркиваем, что в этом процессе главную роль играет образование, особенно время учебы в ВУЗе.

Ключевые слова: национальное сознание, образование, евроинтеграция.

Lavrinenko Svitlana. The problem of national consciousness of students in terms yevroyntehratsiyi.

Theoretical bases of the study were top Ukrainian and Western theorists in the field of European integration issues, levels of functioning and formation of national consciousness. Determining the formation of national consciousness as one of the main conditions for the success of the process of European integration, emphasize that in the process leading role played by education, particularly during training in high school.

Key words: national consciousness, education and European integration.

УДК 378.147

Альона Личук, аспірант
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ПОКАЗНИК УСПІШНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядається ієрархічна система підготовки майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії та її бажаний результат – готовність до успішного її здійснення. Виділені основні компоненти готовності до професійної діалогічної взаємодії. Проаналізовано сутність та особливості становлення мотиваційного компоненту, а також виокремлені основні види мотивації курсантів.

Ключові слова: підготовка майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії, готовність до професійної діалогічної взаємодії, компоненти готовності до професійної діалогічної взаємодії, мотиваційний компонент готовності до професійної діалогічної взаємодії, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність реформування вищої школи, головним завданням якої виступає формування в майбутніх фахівців професійної компетентності під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Освітній процес у вищій школі має задовольняти потреби соціального замовлення, зокрема розвивати самостійних, ініціативних професіоналів.

Авіаційна галузь, яка постійно розвивається та оновлюється, вимагає якісної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема, авіаційних диспетчерів, робота яких пов'язана з високою «вартістю» прийнятих рішень, високим темпом діяльності та переробки інформації, стресовістю та перевантаженнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії є досить актуальною в останні роки. Заслужують на увагу дослідження Т. В. Тарнавської, присвячене методиці навчання майбутніх авіадиспетчерів керуванню повітряним рухом в екстремальних ситуаціях на міжнародних повітряних трасах; С. В. Тимченко, де розглядається формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін; І. Б. Файнман, яка займалася вивченням процесу формування готовності майбутніх авіадиспетчерів до професійної самореалізації у процесі підготовки до ведення радіообміну; О. О. Коваленко, у яких висвітлені педагогічні умови формування навичок професійного спілкування майбутніх авіадиспетчерів; О. В. Ковтун, яка розробила експериментальну модель формування професійного мовлення у майбутніх авіаційних операторів, до складу якої входять мотиваційний, міжпредметний, комунікативно-тренувальний та рефлексійно-оціннісний етапи; Т. В. Лаврухіної, де розглядається формування ключових компетентностей майбутніх авіадиспетчерів як умова готовності до професійної діалогічної взаємодії; О. В. Сечейко, яка розглядала психологічні чинники забезпечення якості професійної підготовки спеціалістів управління повітряним рухом; О. П. Петрашука та С. І. Рудаса, які досліджували систему сучасної професійної підготовки майбутніх авіадиспетчерів; М. Є. Ломакіної, яка в порівняльному аспекті досліджувала системи підготовки майбутніх авіаційних диспетчерів Російської Федерації та України та ін.

Метою статті є аналіз сутності й особливостей становлення мотиваційного компоненту готовності майбутніх авіадиспетчерів до професійної діалогічної взаємодії в контексті їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Концептуально будь-яка проблема досліджується на основі двох складників: мети та способів її досягнення. Якщо за мету прийняти готовність майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії, то одним із способів її досягнення виступає створення сприятливих умов для її формування під час професійної підготовки курсантів в авіаційних вищих навчальних закладах. Ефективність розв'язання цієї задачі залежить від того, наскільки ґрунтовно вивчені компоненти готовності курсантів до професійної діалогічної взаємодії.

Процес підготовки майбутніх авіадиспетчерів до професійної діалогічної взаємодії є багатограним та складним за своєю структурою. Р. М. Макаров розглядає систему професійної підготовки операторів як сукупність спеціально втягнених ефективних засобів (дисциплін) підготовки, інтегративний вплив яких, у ході їхнього функціонування, спрямований на формування концентрованого результату: надійності людини-оператора у звичайному та екстремальному режимах діяльності [1, с. 136]. Одним із бажаних результатів такої підготовки є готовність майбутніх авіадиспетчерів до успішного здійснення професійної діалогічної взаємодії, що лежить в основі надійності їх діяльності, а отже професіоналізму, який включає не тільки особисті знання й професійні навички фахівця, але і його вміння спілкуватися у відповідному професійному середовищі, тобто володіння певним понятійно-категоріальним апаратом, нормами й правилами мовленнєвої діяльності, пов'язаними з цим професійним узусом [5, с. 6].

Поняття готовності майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії розглядається нами єдиною системою, до складу якої входять мотиваційний, змістовно-операційний та рефлексивний компоненти, які формуються під час професійної підготовки в авіаційному вищому навчальному закладі.

Процес підготовки курсантів до успішного ведення професійної діалогічної взаємодії ґрунтується на методологічних принципах розвитку (Г. С. Костюк) та єдності свідомості та

діяльності (О. М. Леонт'єв). Ефективність його протікання залежить від багатьох факторів: біологічного, соціального та активності особистості. Логіка цього процесу полягає в самовдосконаленні та у формуванні готовності до професійної самореалізації кожного курсанта.

Підготовка майбутніх авіадиспетчерів до професійної діалогічної взаємодії починається з моменту вступу до авіаційного вищого навчального закладу й відбувається протягом 5 років навчання. З першого року навчання майбутні авіадиспетчери вивчають загальну англійську мову, актуалізуючи периферичні знання, та вдосконалюють мовленнєві уміння та навички; з другого – починається кероване опанування фразеологією радіообміну; з третього – авіаційною підмогою.

Однією із передумов успішної підготовки майбутніх авіадиспетчерів до здійснення професійної діалогічної взаємодії виступає проведення професійно-психологічного відбору абітурієнтів з метою виявлення рівня розвитку їх психічних резервів, що сприятимуть оволодінню професією. Сам факт участі в такому відборі свідчить про певну вмотивованість абітурієнтів щодо вибору майбутньої професії. Вимоги медичного обстеження майбутніх авіаційних диспетчерів, виявлення їх фізичної форми, рівня розвитку психічної та емоційно-вольової сфер виходять із бажаного професійного профілю та своєрідності майбутньої професії. На етапі професійно-психологічного відбору відбуваються пізнання і аналіз своїх можливостей, зміни в самосвідомості за рахунок формування образу «Я-майбутній авіаційний диспетчер» та усвідомлення співвідношення власних резервів з вимогами майбутньої професії.

Після підтвердження професійної придатності починається багатогранний процес професійної підготовки курсантів–майбутніх авіаційних диспетчерів, який охоплює етапи адаптації, інтенсифікації та ідентифікації. Необхідно наголосити, що вказана послідовність етапів розглядається як загальна тенденція. На практиці ж ці етапи накладаються один на один.

Свіченням успішного проходження етапів підготовки майбутніх авіаційних диспетчерів виступає сформованість наступних компонентів готовності курсантів до професійної діалогічної взаємодії:

- мотиваційного, який виступає показником успішного проходження адаптаційного етапу підготовки до професійної діалогічної взаємодії та передбачає домінування пізнавальних і професійних мотивів;
- змістовно-операційного, що включає базові й професійні знання та мовленнєві вміння, навички, які формуються під час проходження етапу інтенсифікації;
- рефлексивного компоненту, який виступає неодмінною та фундаментальною стороною процесу професійної ідентифікації.

Безсумнівно, усі компоненти складають єдину систему, де мотиваційний є системоутворюючим, адже саме він може вплинути на успішність навчальної діяльності, сприяти входженню до студентської групи, позитивно вплинути на психофізіологічне здоров'я курсанта.

Процес підготовки майбутніх авіадиспетчерів до професійної діалогічної взаємодії значною мірою залежить від особливостей мотиваційної сфери курсантів першого року навчання, під якою розуміють сукупність стійких мотивів, які мають певну ієрархію, що виражає перш за все спрямованість особистості [8, с. 116], яка розуміється складним багаторівневим регулятором діяльності та поведінки, що розвивається й змінюється в процесі життєдіяльності особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що сутність наукового феномену мотивації цікавить як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, зарубіжні дослідники виділили ряд особливостей природи та функцій мотивів у регуляції поведінки суб'єкта; спонукальної та спрямувальної функцій мотивів (психоаналіз, біхевіоризм, динамічна психологія, теорія «поля» К. Левіна); детермінації поведінки людини неусвідомленими мотивами (психоаналіз); ієрархії мотивів (психоаналіз, «гуманістична

психологія» та інші); прагнення до рівноваги та напруги як механізмів динаміки мотивів. Недоліком цих досліджень є відрив від контексту діяльності людини та її свідомості. У вітчизняній психології як загальний механізм виникнення мотивів розглядається реалізація потреб у ході пошукової активності і тим самим перетворення її об'єктів на мотиви, «предмети потреб» (О. М. Леонт'єв). Звідси впливає центральна закономірність: розвиток мотивів відбувається через зміну і розширення кола діяльності, яка перетворює предметну дійсність. У людини джерелом розвитку мотивів є процес суспільного виробництва матеріальних і духовних цінностей, що не має меж. Такими потенційними мотивами в онтогенезі виступають властиві даному суспільству об'єктивні цінності, інтереси, ідеали, які в разі їх інтеріоризації можуть набувати спонукальної сили і стати мотивами, що виконують функції смислоутворення та контролю. При цьому емоції оцінюють особистісний смисл подій, що відбуваються, і в разі невідповідності цього смислу мотиви змінюють загальну спрямованість діяльності особистості. Динаміка мотивів у конкретних ситуаціях обумовлена надситуативною активністю, що призводить до постановки надзадач і появи нових мотивів діяльності [7, с. 219].

Розуміння сутності мотиваційного компоненту готовності курсантів – майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії витікає із: 1) загального положення про зв'язок мотивів із категорією «потреба» (Л. І. Божович, О. М. Леонт'єв, А. Х. Маслоу, А. О. Реан, С. Л. Рубінштейн); 2) положення про єдність динамічної (енергетичної) та змістовно-сислової сторін мотивації (І. О. Зимня); 3) уявлень про мотиваційну систему (В. Г. Асєєв, Л. І. Божович, Б. І. Додонов, А. Х. Маслоу та ін.), що характеризується спрямованістю, стійкістю, динамічністю та ієрархічністю.

На становлення мотиваційного компоненту майбутніх авіадиспетчерів впливають: специфіка навчального закладу та організація освітнього процесу в ньому, особливості та здібності курсантів і педагогів як суб'єктів навчально-виховного процесу, специфіка навчальних дисциплін, особливості суспільних стосунків.

Результати експериментальних досліджень підтвердили існування залежності між силою і структурою мотиваційної системи та успішністю навчальної діяльності студентів [8, с. 86]. У роботах Л. І. Божович та її співробітників відмічається, що навчальна діяльність спонукається ієрархією мотивів, де домінуючими можуть бути внутрішні мотиви, що пов'язані зі змістом діяльності та її виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою особистості зайняти певну позицію в системі суспільних стосунків [2]. До внутрішньої мотивації належить задоволення особистістю пізнавальної потреби в процесі навчальної діяльності. Домінування ж потреби соціального престижу, зарплати є свідченням зовнішніх мотивів [8, с. 86]. Зовнішні та внутрішні мотиви можуть бути як позитивними, так і негативними. Саме з пізнавальною мотивацією науковці пов'язують продуктивний творчий тип активності особистості в навчальній діяльності [6].

А. О. Реан експериментально підтвердив, що для сильних студентів характерною є внутрішня професійна мотивація: вони мають потребу засвоїти професію на високому рівні, орієнтовані на одержання міцних професійних знань та практичних умінь. Навчальні ж мотиви слабких студентів в основному зовнішні, ситуативного характеру: вони прагнуть уникнути осуду та покарання за погане навчання, не втратити стипендію та ін. [8, с. 87–88].

У складній системі зв'язків між успішністю студентів та їх навчальною мотивацією діють смислоутворюючий, спонукальний та компенсуючий механізми.

Професійна мотивація є свідченням позитивного ставлення до майбутньої професії та бажання реалізувати соціально-професійну роль авіаційного диспетчера. Вона пов'язана з реалізацією стратегічного проекту особистісного розвитку курсантів. Однак професійна мотивація ще не свідчить про існування компетентних уявлень про професію. Доказом цього положення може бути той факт, що максимальна задоволеність майбутньою професією спостерігається саме у студентів першого року навчання, які часто задовольняються не реальною, а гіпотетичною професією. Як засвідчують результати багатьох досліджень, задоволеність майбутньою професією у студентів знижується до п'ятого курсу. Подібна

динаміка пов'язана не тільки з рівнем викладання в конкретному вищому навчальному закладі, але й з формуванням реального уявлення про майбутню професію.

Мотиваційний компонент можна порівняти зі стрижнем особистості майбутнього авіадиспетчера, до якого стягуються такі властивості, як: спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні доживання, домагання, емоції, вольові якості та інші соціально-психологічні характеристики [4, с. 288].

За умови внутрішньої позитивної мотивації, мотиваційний компонент здатний відігравати роль не тільки спонукального та регулювального, але й компенсувального факторів під час підготовки майбутніх авіадиспетчерів до професійної діяльності. Перш за все мова йде про важливість домінування пізнавальних та професійних мотивів, що здатні спонукати курсантів до успішної навчальної діяльності. З іншого боку, мотивація здатна регулювати навчальну діяльність курсантів за рахунок дії складного механізму співвідношення особистістю зовнішніх та внутрішніх факторів поведінки, що визначає виникнення, напрямок, а також способи здійснення конкретних форм діяльності [3]. Компенсувальна ж роль мотивації виявляється у випадках, коли недостатній рівень розвитку здібностей компенсується розвитком мотиваційної сфери (інтерес до предмету, усвідомленість вибору професії та ін.), що призводить до досягнення високих результатів у навчальній діяльності [8, с. 93].

Висновки. Формування професійної компетентності майбутнього авіаційного диспетчера, до складу якої входить готовність до професійної діалогічної взаємодії, є актуальною проблемою системи вищої освіти авіаційного напрямку. Розв'язання цієї проблеми залежить від особливостей мотиваційної системи курсантів. Перш за все мова йде про необхідність створення сприятливих умов для домінування внутрішньої мотивації, зокрема, пізнавальних та професійних мотивів.

Список використаних джерел

1. Авиационная педагогика: учебник / [Макаров Р. Н., Неделько С. Н., Бамбуркин А. П., Григореецкий В. А.]. – Москва – Кировоград: МНАПЧАК, ГЛАУ, 2005. – 433 с.
2. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков. – М., 1972. – С. 41–42.
3. Джидарьян И. А. О месте потребностей, эмоций и чувств в мотивации личности / И. А. Джидарьян // Теоретические проблемы психологии личности. – М., 1974.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: Учеб. пособие. – Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 1997. – 480с.
5. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Мальковская Татьяна Александровна. – Пятигорск, 2004. – 163 с.
6. Матюшкин А. М. Исследование интеллектуальной активности детей в условиях учебного и игрового общения / А. М. Матюшкин // Психологическо-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся. – М., 1980.
7. Психология. Словарь / Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошенко. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Реан А. А. Психология адаптации личности / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 479, [1] с.

Лычук Алена. Мотивационный компонент как показатель успешности подготовки будущих авиадиспетчеров к профессиональному диалогическому взаимодействию.

В статье рассматривается иерархическая система подготовки будущих авиационных диспетчеров к профессиональному диалогическому взаимодействию и ее ожидаемый результат – готовность к успешной его реализации. Выделены основные компоненты

готовності к професіональному діалогічному взаємодію. Проаналізована суцність і особенності становлені мотиваційного компонента, а також виділені основні види мотивації курсантов.

Ключеві слова: підготовка будучих авіаційних диспетчеров к професіональному діалогічному взаємодію, готовність к професіональному діалогічному взаємодію, компоненти готовності к професіональному діалогічному взаємодію, мотиваційний компонент готовності к професіональному діалогічному взаємодію, внутрєннє мотивація, зєнєннє мотивація.

Lychuk Alyona. Motivational component as the characteristic of the successful future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction.

The article deals with the hierarchical system of the future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction. The survey of the pedagogical, methodological and psychological scientific researches according to the problem of the future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction is given. The main phases of the future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction are stressed. The article represents the main point of the future air traffic controllers' operationability for the professional dialogic interaction. The author points out the main components of the operationability for the professional dialogic interaction, such as motivational, substantive-operational and reflexive components. The main point of the motivational component is analyzed, special features of its formation are characterized and its role for the successful future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction is explained. The main types of students' motivation, such as internal and external motivation, are represented in the article.

Keywords: the future air traffic controllers' training for the professional dialogic interaction, operationability for the professional dialogic interaction, components of the operationability for the professional dialogic interaction, motivational component of the operationability for the professional dialogic interaction, internal motivation, external motivation.

УДК 378

Євген Лодатко, д.пед.н., професор
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**ЩО ТРЕБА ЗНАТИ МАЙБУТНЬОМУ ОРГАНІЗАТОРУ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРО ГУМАНІСТИЧНІ СИСТЕМИ**

У статті дається огляд особливостей функціонування складних гуманістичних систем, до яких належать також і освітні системи з притаманними їм складовими, багатоланковою й розгалуженою структурою, нелінійної взаємодією між елементами та специфічними об'єктами, предметами, методами, формами, засобами і умовами діяльності.

Ключові слова: складні гуманістичні системи, освітні системи, особливості гуманістичних систем.

Серед складних систем особливе місце посідають системи, в межах яких відбувається взаємодія різних культурних форм, видів людської діяльності, матеріальних і нематеріальних ресурсів і людей. Складні системи такого виду прийнято називати соціальними або гуманістичними системами.

«На відміну від фізичних систем, спосіб організації яких обумовлюється рівнем енергії, в соціальних системах цей спосіб визначається рівнем знань. ... Знання у соціальній системі виконують роль, аналогічну ролі енергії в системі фізичній. Найважливіше те, що знання, на відміну від енергії, не підпорядковується першому закону термодинаміки (закону